

Robert Socha

Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej, Polska

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2388-1819> – Robert Socha

rsocha@wsb.edu.pl

AKSJOLOGICZNY WYMIAR BEZPIECZEŃSTWA

Streszczenie: Zadania realizowane przez państwo w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa, zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego są ściśle powiązane z powstaniem organizacji państwowej, tyle że dopiero w toku rozwoju państwowości pojawiały się kolejno pojęcia, takie jak np.: bezpieczeństwo ludzi, porządek publiczny czy bezpieczeństwo publiczne. Przy czym rozumienie stanu wewnątrz grupy społecznej, który nawiązywałby do współczesnego znaczenia bezpieczeństwa ludzi zawsze było. Pojęcia „bezpieczeństwo ludzi”, „porządek publiczny” czy „bezpieczeństwo publiczne” „są zmienne i zależne od miejsca, czasu i środowiska, tak więc i dawniej, treść pojęcia porządku czy stanu, będącego znaczeniowo tym samym, co my nazywamy porządkiem, bezpieczeństwem i spokojem publicznym, nosiła na sobie ślady okresu, miejsca i środowiska swego powstania i rozwoju” [1]. Zapewnienie bezpieczeństwa stanowi warunek konieczny dla normalnego życia i rozwoju ludzkości, niezależnie od czasu, formy organizacyjnej i wielkości grupy społecznej. Czym zatem jest owo bezpieczeństwo? Jakie możemy wyróżnić jego wymiary? Mimo wielokrotnych prób zdefiniowania pojęcia „bezpieczeństwo” nie udało się przyjąć jednej powszechnej i akceptowalnej definicji owego pojęcia. Stąd też celem opracowania jest przedstawienie aksjologicznego wymiaru bezpieczeństwem, ze wskazaniem nowych jego wymiarów, dotychczas nieuwzględnianych w literaturze poświęconej problematyce bezpieczeństwa. Ponadto w oparciu o analizę semantyczną została zaprezentowana autorska definicja bezpieczeństwa, rozumianego jako zespół okoliczności, w których się ktoś lub coś znajduje, w których coś się dzieje, niegroźnych czymś, co jest niezgodne z normami społecznymi, lub czymś, co wynika z wystąpienia klęski żywiołowej lub postępu technologicznego; to postrzegalna zmysłowo forma czegoś, co jest niezagrożone czymś, co jest niezgodne z normami społecznymi, lub czymś, co wynika z wystąpienia klęski żywiołowej lub postępu technologicznego, to także brak uczucia niepokoju wywołanego trudną sytuacją lub przewidywaniem zaistnienia takiej sytuacji – co jednocześnie jest zgodne z rzeczywistością. Bezpieczeństwo to także składnik, od którego uzależnione jest bycie człowieka.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, zagrożenia, Maslow, Inglehart, Thorndike

Роберт Соха

Університет ВШБ в Домброві Гурнічій, Республіка Польща

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР БЕЗПЕКИ

Анотація: Завдання, які виконує держава у сфері забезпечення безпеки як внутрішньої, так і зовнішньої, тісно пов'язані зі становленням державного устрою, але лише в ході розвитку державності виникли такі поняття, як безпека народу, громадський порядок або громадська безпека. Водночас розуміння держави всередині соціальної групи, подібне до сучасного поняття безпеки людини, існувало завжди. Поняття «безпека населення», «громадський порядок» або «громадська безпека» «мінливі та залежать від місця, часу та середовища, тому і у минулому зміст поняття порядку чи держави є таким же, як і те, що ми називаємо порядком, безпекою та громадським спокоєм, має на собі сліди періоду, місця та середовища його створення та розвитку» [1]. Забезпечення безпеки є необхідною умовою нормального життя і розвитку людства, не залежно від часу, організаційної форми та розміру соціальної групи. Так що таке безпека? Які її визначення? Незважаючи на неодноразові спроби дати визначення поняттю «безпека», опрацювати єдине загальноприйняте визначення цього поняття не вдалося. Тому метою дослідження є представлення аксіологічного визначення безпеки із зазначенням її нових вимірів, які ще не були включені в літературу з питань безпеки. Крім того, на основі семантичного аналізу було представлено оригінальне визначення безпеки, що розуміється як набір обставин, у яких хтось або щось перебуває, у яких щось відбувається, не загрожуючи чомусь, що суперечить соціальним нормам або чомусь, що є результатом стихійного лиха чи технічного прогресу; це є форма чогось, яка сприймається людиною, якій не загрожує щось, що суперечить суспільним нормам, або щось, що є результатом стихійного лиха чи технічного прогресу, це також відсутність почуття тривоги, викликаного важкою ситуацією або очікуванням виникнення такої ситуації – що одночасно теж відповідає дійсності. Безпека також є елементом, від якого залежить існування людини.

Ключові слова: безпека, загрози, Маслоу, Інглхарт, Торндайк

THE AXIOLOGICAL DIMENSION OF SECURITY

Abstract. The tasks performed by the state in the field of ensuring security, both internal and external, are closely related to the establishment of a state organisation, but only during the development of statehood did notions such as, for example, people's security, public order or public security appear. At the same time, the understanding of the state within a social group that would refer to the contemporary meaning of human security has always been. The concepts of "people's security", "public order" or "public security" "are changeable and dependent on place, time and environment, so also in the past, the content of the concept of order or state, which is the same as what we call to order, security and public peace, bore traces of the time period, place and environment of its origin and development. Ensuring security is a prerequisite for the normal life and development of humanity, regardless of time, organisational form and size of a social group. So, what is this security? What are its dimensions? Despite repeated attempts to define the concept of "security", it has not been possible to adopt one common and acceptable definition of this concept. Therefore, the study aims to present the axiological dimension of security, with an indication of its new dimensions, which have not yet been included in the literature on security issues. In addition, based on the semantic analysis, an original definition of security was presented, understood as a set of circumstances in which someone or something is found, in which something happens, not threatening something inconsistent with social norms or something that results from a natural disaster or technological progress; is a sensory form of something that is not threatened by something inconsistent with social norms, or something that results from a natural disaster or technological progress, it is also the absence of a feeling of anxiety caused by a difficult situation or the anticipation of such a situation - which is also in line with the reality. Safety is also an element on which the existence of a human being depends.

Keywords: security, threats, Maslow, Inglehart, Thorndike

Wprowadzenie

Zadania realizowane przez państwo w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa [2], zarówno wewnętrznego [3], jak i zewnętrznego są ściśle powiązane z powstaniem organizacji państwowej, tyle że dopiero w toku rozwoju państwowości pojawiały się kolejno pojęcia, takie jak np.: bezpieczeństwo ludzi, porządek publiczny czy bezpieczeństwo publiczne. Przy czym rozumienie stanu wewnątrz grupy społecznej, który nawiązywałby do współczesnego znaczenia bezpieczeństwa ludzi zawsze było. Pojęcia „bezpieczeństwo ludzi”, „porządek publiczny” czy „bezpieczeństwo publiczne” „są zmienne i zależne od miejsca, czasu i środowiska, tak więc i dawniej, treść pojęcia porządku czy stanu, będącego znaczeniowo tym samym, co my nazywamy porządkiem, bezpieczeństwem i spokojem publicznym, nosiła na sobie ślady okresu czasu, miejsca i środowiska swego powstania i rozwoju” [4]. Zapewnienie bezpieczeństwa stanowi warunek konieczny dla normalnego życia i rozwoju ludzkości, niezależnie od czasu, formy organizacyjnej i wielkości grupy społecznej. Czym zatem jest owo bezpieczeństwo? Jakie możemy wyróżnić jego wymiary? Mimo wielokrotnych prób zdefiniowania pojęcia „bezpieczeństwo” nie udało się przyjąć jednej powszechnej i akceptowalnej definicji owego pojęcia. Stąd też celem opracowania jest przedstawienie aksjologicznego wymiaru bezpieczeństwem, ze wskazaniem nowych jego wymiarów, dotychczas nieuwzględnianych w literaturze poświęconej problematyce bezpieczeństwa. Ponadto w oparciu o analizę semantyczną została zaprezentowana autorska definicja bezpieczeństwa, rozumianego, jako zespół

okoliczności, w których się ktoś lub coś znajduje, w których coś się dzieje, niegroźnych czymś, co jest niezgodne z normami społecznymi, lub czymś, co wynika z wystąpienia klęski żywiołowej lub postępu technologicznego; to postrzegalna zmysłowo forma czegoś, co jest niezagrożone czymś, co jest niezgodne z normami społecznymi, lub czymś, co wynika z wystąpienia klęski żywiołowej lub postępu technologicznego, to także brak uczucia niepokoju wywołanego trudną sytuacją lub przewidywaniem zaistnienia takiej sytuacji – co jednocześnie jest zgodne z rzeczywistością. Bezpieczeństwo to także składnik, od którego uzależnione jest bycie człowieka.

Hierarchia potrzeb

Przyjmuje się, że jedną z najważniejszych potrzeb człowieka jest właśnie bezpieczeństwo. Według teorii Abrahama Masłowa [5] ludzkie potrzeby nie pojawiają się masowo, lecz kolejno, kiedy (i tylko wtedy) potrzeby niższej rangi zostały zaspokojone. Stąd też według jego teorii potrzeby ludzkie są zhierarchizowane. Kluczowe z punktu widzenia ludzkiej egzystencji są potrzeby fizjologiczne, zwłaszcza w warunkach ograniczonych możliwości. Kolejną z potrzeb jest potrzeba bezpieczeństwa fizycznego, która jest prawie tak samo istotna jak poprzednia. Dopiero po zaspokojeniu podstawowych potrzeb jednostka będzie dążyła do realizacji innych – niematerialnych, jak: przynależności i miłości, szacunku, samourzeczywistnienia (samorealizacji), wiedzy i rozumienia oraz potrzeb estetycznych. Hierarchiczność zakłada zatem, że realizacja kolejnej potrzeby jest możliwa, a co ważne również uświadomiona, dopiero po zaspokojeniu potrzeby niższej w hierarchii. Teoria potrzeb Masłowa stanowiła

podwalinę dla koncepcji zmian wartości Ronalda Ingleharta [6], który sformułował m.in. następującą tezę: ludzie cenią najbardziej te rzeczy, których jest mało [7]. Według Ingleharta przejście ze społeczeństwa przedindustrialnego, charakteryzującego się niedoborem, do społeczeństwa przemysłowego, w którym materialistyczne potrzeby przetrwania ekonomicznego i bezpieczeństwa fizycznego są w końcu zaspokojone, otwiera drzwi do zdefiniowanego społeczeństwa postindustrialnego, charakteryzującego się dla swoich najbardziej uprzywilejowanych warstw dobrobytem, a tym samym dążeniem do zaspokojenia potrzeb postmaterialistycznych. Inglehart wśród potrzeb postmaterialistycznych wymienia: estetykę, samorealizację, ekspresję, krytyczny udział w życiu politycznym itp. Z drugiej strony należy podkreślić, że pojawienie się postmaterialistycznych potrzeb nie niweczy potrzeb poprzedniego rodzaju, a zatem oczekiwań na dalsze korzystanie z dóbr materialistycznych, które obejmują właśnie bezpieczeństwo osoby i ochronę jej majątku [8]. Zgodnie z koncepcją R. Ingleharta można wysunąć następującą konkluzję: wraz z postępującym dobrobytem gospodarczym następuje przejście od wartości materialistycznych (zapewniających bezpieczeństwo i przetrwanie) do wartości postmaterialistycznych (akcentujących potrzeby samoekspresji i jakości życia). W oparciu o wskazane przesłanki można wnioskować o różnicach, które występują w systemach wartości młodego i starszego pokolenia mieszkańców Europy. Osoby starsze, które doświadczyły biedy i poczucia niepewności egzystencji, są zorientowane na wartości materialistyczne, „gdzie kolektywna dyscyplina dominuje nad indywidualną wolnością, konformizm grupowy nad różnorodnością, a autorytet państwa nad obywatelskością i autonomią. Z kolei osoby z młodszych roczników, które dojrzały w warunkach wzrostu gospodarczego, braku wojen i powszechnej oferty towarowej i usługowej, będą preferowały wartości postmaterialistyczne. Wartości te podkreślają znaczenie ludzkiej emancypacji, a tym samym promują wolność w miejsce dyscypliny, różnorodność w miejsce jednorodności, autonomię przedkładają nad autorytet” [9]. Zatem zgodnie z przyjętymi przez R. Ingleharta założeniami ludzie młodszy, wśród których można zaobserwować indywidualizację, samorealizację i wzrost orientacji na jakość życia, są częściej zorientowani postmaterialistycznie aniżeli przedstawiciele starszego pokolenia, wśród których potrzeba bezpieczeństwa stawiana jest na czołowym miejscu, co odpowiada hierarchii potrzeb Masłowa.

W 1953 roku harwardzki psycholog E. Thorndike, opierając się na obserwacji życia, zestawił z kolei tzw. warunki dobrego życia, wśród których można wyodrębnić kilka grup, takich jak:

- zaspokojenie potrzeby aktywności (fizycznej i psychicznej);
- zaspokojenie potrzeb fizycznych (głodu, pragnienia);
- zaspokojenie różnorodnych potrzeb społecznych (stosunki przyjacielskie, przynależność do zorganizowanych grup, służenie innym);
- osobiste powodzenia (uznanie innych, szacunek dla siebie samego);
- przygody, a także grupę określoną mianem „zabezpieczenie” przed chorobami, niebezpieczeństwem, katastrofami oraz posiadaniem miejsca, w którym człowiek może bezpiecznie schronić się przed żywiołami.

Kategorie bezpieczeństwa

Czym zatem jest owo bezpieczeństwo? Bezpieczeństwo jest pojęciem uniwersalnym, znajduje się w sferze podstawowych potrzeb człowieka [10], co powoduje, że jest to jedno z najczęściej używanych pojęć nie tylko w naukach o bezpieczeństwie [11], ale także w naukach o polityce i administracji, naukach prawnych czy pedagogicznych [12]. Słowo „bezpieczeństwo” odpowiada łacińskiemu *securitas* [13]. Kategorię tę wielu badawczy tłumaczy jako zespolenie dwóch łacińskich słów, tj. *se* – „bez” (w rozumieniu brak czegoś, bez czegoś) – i *cura* – troska, uwaga, niepokój. Suma znaczeń tych słów prowadzi do powstania takiej sytuacji, w której uzasadniony jest brak obaw [14]. Uwzględniając zasady języka polskiego, przez „bezpieczeństwo” w znaczeniu szerokim należy rozumieć stan niezagrażenia, spokoju, pewności [15]. W myśleniu o bezpieczeństwie zagrożenie jest kategorią o kluczowym znaczeniu [16]. Często nie zdajemy sobie sprawy z tego, czym jest bezpieczeństwo, dopóki nie zagraża nam jego utrata [17].

Brak zagrożenia [18] stanowi istotny, aczkolwiek niejedyny, aspekt poczucia bezpieczeństwa. Równie ważna jest społeczna świadomość posiadania możliwości jego zapewnienia. Intuicyjne pojmowanie bezpieczeństwa prowadzi do stwierdzenia, że odnosi się ono do sfery świadomościowej danego podmiotu [19] – człowieka, grupy społecznej, narodu lub narodów. Dla przykładu J. Kunikowski określa bezpieczeństwo jako „pojęcie odzwierciedlające brak zagrożeń i jego poczucie” [20], gdyż poczucie bezpieczeństwa to nic innego jak „spokój ducha wywołany przekonaniem, że nie należy się niczego obawiać” [21] bądź jak „poczucie wolności od strachu i lęku” [22]. Podobne stanowisko zajmuje B. Malinowski, który wskazując na stany emocjonalne, zauważył, że bezpieczeństwo jest wolnością od strachu [23]. Z kolei T. Parsons zaznaczył, że brak bezpieczeństwa jest wyznacznikiem lęku [24]. Podobnie jak w koncepcjach psychologicznych, również dla socjologów bezpieczeństwo jest wolnością od strachu, lęku, niepewności i stanowi niezwykle ważną rolę w zaspokajaniu potrzeb ludzkich. Obecnie bezpieczeństwo jest coraz bardziej różnorodne,

kompleksowe i znacznie trudniejsze do przewidzenia [25]. Oznacza zjawisko wielorakie, zmienne, płynne i dwustronne, tzn. subiektywne i obiektywne. Na stronę subiektywną składają się z kolei odczucia i oceny. Jednocześnie brak jest kryterium, kiedy odczucia i ocena są na tyle pełne i na tyle uzasadnione, by mogły być nazwane bezpieczeństwem.

Bezpieczeństwo odnosi się zatem do obiektywnego stanu bycia bez zagrożeń lub ochrony przed zagrożeniami i jest używane do opisanego subiektywnego stanu wolności od niepokoju wynikającego z zagrożeń. Zaznacza się, że subiektywny stan bezpieczeństwa jest dla większości społeczeństwa równie ważny jak każdy obiektywny stan bezpieczeństwa [26]. W mowie potocznej bezpieczeństwo rozumiane jest czysto przedmiotowo (jako stan niezagrożenia) bądź czysto podmiotowo (jako poczucie braku lęku, strachu). Bezpieczeństwo zaś łączy elementy podmiotowe z przedmiotowymi, gdyż nie ma bezpieczeństwa bez poczucia braku lęku, strachu, ale nie ma go także, gdy poczucie braku lęku, strachu nie jest uzasadnione.

Przedstawiona dwoistość pojęcia „bezpieczeństwo” ma znacznie głębsze korzenie, sięga aż do rozłamu elementów podmiotowego i przedmiotowego, gdyż w jednej wersji do bezpieczeństwa wystarcza jego świadomość, a w drugiej świadomość bezpieczeństwa wcale do bezpieczeństwa nie jest potrzebna. W pierwszym rozumieniu bezpieczeństwa jego świadomość jest warunkiem niezbędnym, gdyż aby być bezpiecznym, trzeba to wiedzieć, odczuwać, być o tym przekonanym. Przekładając na bezpieczeństwo słowa Seneki, można zatem powiedzieć: „Nie jest bezpiecznym, kto nie ma się za bezpiecznego” [27]. Z kolei idąc za żyjącym w XVIII w. Gruszczyńskim, powiemy: „Bezpieczny jest, kto kontent ze swojego bezpieczeństwa” [28]. Z kolei zupełnie odmiennie możemy spojrzeć na to zagadnienie, parafrazując słowa staroangielskiego autora R. Tavernera: „Ten jest bezpieczny, kto nie wie, że nim jest” [29], co oznacza, że świadomość bezpieczeństwa wyklucza bezpieczeństwo. Zaprezentowane dwa przeciwstawne poglądy mają swoje uzasadnienie. Mianowicie, osoba bezpieczna jest świadoma własnego bezpieczeństwa dopiero wówczas, gdy się nad nim zastanawia. Przy czym stałe zastanawianie się nad własnym bezpieczeństwem nie tylko nie jest osobie bezpiecznej potrzebne, ale może również działać destrukcyjnie na jej bezpieczeństwo. To z kolei prowadzi do kolejnych dwu różnych pojęć bezpieczeństwa, tj. rozumienia go jako pewnego stanu świadomości człowieka (bez względu na to, czy stan ten ma uzasadnienie w układzie jego życia), jak i jest pewnym układem życia człowieka (bez względu na to, czy ma on jego świadomość).

Aby nasze życie można byłoby nazywać bezpiecznym, muszą w nim przeważać składniki

dotąd, aczkolwiek trudno jest znaleźć życie, w którym nie znalazłyby się również składniki ujemne w postaci niebezpieczeństwa. Przy czym naturalny proces idealizacji, który ma miejsce w umyśle człowieka, konstruuje sobie ideał życia bezpiecznego. Parafrazując w tym miejscu Cycerona: „Przez bezpiecznych rozumiem tych, co używają wszelkiego dobra bez przymieszki [30] zagrożenia” [31]. Wówczas obok szerszego znaczenia bezpieczeństwa pojawia się znaczenie bardziej elitarne. Bezpieczeństwo realne to zatem życie o przewadze składników dodatnich w postaci braku odczuwania lęku, strachu, a bezpieczeństwo idealne to takie życie, które wyłącznie oparte jest na składnikach dodatnich, tzn. w którym istnieje permanentny brak poczucia zagrożenia. Stąd też bezpieczeństwo w pierwszym znaczeniu jest bezpieczeństwem realnym, empirycznie doznawanym, jakie człowiek znajduje. Jest ponadto bezpieczeństwem teraźniejszym lub przeszłym, gdyż znane jest z doświadczenia. W drugim znaczeniu bezpieczeństwo jest natomiast konstrukcją umysłową. Jest to bezpieczeństwo przyszłe, oparte głównie na marzeniach, pragnieniach i oczekiwaniach na przyszłość. Możemy zatem mówić o bezpieczeństwie realnym i bezpieczeństwie idealnym.

Człowiek bezpieczny jest wolny od strachu, lęku w pewnych „chwilach” znacznie bardziej niż w innych, określając przy tym zarówno swoje życie, jak również te „chwile” jako bezpieczne. Ale czym innym jest bezpieczna „chwila”, a czym innym bezpieczne życie. Na tle tej dwuznaczności mogą pojawiać się paradoksy jak u Woltera [32] dotyczące szczęścia, tzn. można doznawać bezpieczeństwa, nie będąc bezpiecznym. Stąd też bezpieczeństwo jest zarówno chwilą, jak i trwającym stanem. Bezpieczeństwo jako stan [33] odnosi się zatem do stanu niezagrożenia, spokoju i pewności, a także do wolności od zagrożeń, strachu i lęku. D. Frei wyróżnił następujące stany bezpieczeństwa: stan braku bezpieczeństwa postrzegany jako rzeczywiste zagrożenie prawidłowo oceniane; stan bezpieczeństwa [34], gdy zagrożenie jest nieznaczące, a jego postrzeganie prawidłowe [35]; stan obsesji, czyli nieznaczące zagrożenie postrzegane jako bardzo poważne oraz stan fałszywego bezpieczeństwa, tj. poważne zagrożenie oceniane jako niewielkie [36]. Idąc dalej, przy zastosowaniu kryterium czasowego bezpieczeństwo postrzegane jest również jako dynamiczny proces (zjawisko), któremu poddawany jest dany podmiot [37].

Bezpieczeństwo można również traktować w znaczeniu konkretnym i w znaczeniu abstrakcyjnym. Myśląc o bezpieczeństwie, mamy często na uwadze bezpieczeństwo określonego człowieka. Innym razem rozumiemy bezpieczeństwo abstrakcyjnie jako zespół wspólnych cech dla określonej grupy osób. W rozumieniu konkretnym bezpieczeństwo jednego człowieka może znacznie różnić się od

bezpieczeństwa drugiego, natomiast w rozumieniu abstrakcyjnym mamy do czynienia tylko z jednym bezpieczeństwem, gdyż nazwa „bezpieczeństwo” obejmuje tylko cechy wspólne dla wszystkich bezpiecznych osób tworzących grupę. W języku polskim dla oznaczenia pojęć abstrakcyjnych na ogół używa się wyrazów innych niż dla konkretnych. Wyrazy konkretne określają przedmioty spostrzegane w otoczeniu za pomocą różnych zmysłów, np. dotyku, wzroku, słuchu, smaku, powonienia. Można je zatem zobaczyć, dotknąć czy opisać. Obejmują nazwy osób, rzeczy, zwierząt, roślin, itp. Wyrazy abstrakcyjne z kolei nazywają zjawiska, których nie można poznać za pomocą zmysłów. Odnoszą się one między innymi do stanów, cech i pojęć, np. in concreto mówi o „postępkach sprawiedliwych”, a in abstracto – o „sprawiedliwości” [38]. Natomiast w przypadku bezpieczeństwa język polski używa tego samego wyrazu. Za rozumieniem abstrakcyjnym wyrazu „bezpieczeństwo” przemawia także fakt, że niechętnie używamy go w liczbie mnogiej, a tak się dzieje właśnie przy terminach abstrakcyjnych. Podobnie jest z pojęciami dobra, szczęścia czy prawdy, „wszak przez prawdę rozumie się raz zdanie prawdziwe, a kiedy indziej prawdziwość zdania. Jest to dwuznaczność formalna” [39], jednakże mająca również wpływ na rozumienie bezpieczeństwa, gdyż powoduje złudzenie, że istnieje tylko jeden sposób zapewnienia i utrzymania bezpieczeństwa. W tym kontekście możemy mówić o bezpieczeństwie, które przychodzi samo, i bezpieczeństwie wymagającym podjęcia działania. Bezpieczeństwo, o jakim ludzie najczęściej marzą, to takie, które przychodzi samo, tzn. o które nie trzeba zabiegać, dla którego nie trzeba podejmować trudu działania. Bezpieczeństwo wymagające zmusza z kolei do trudu, ćwiczeń, wysiłków, a często wyrzeczenia się tego, do czego mamy skłonność i co nam sprawia przyjemność. Pisząc o bezpieczeństwie wymagającym podjęcia działania, należy zwrócić również uwagę na sieć bezpieczeństwa rozumianą jako zbiór instytucjonalnych lub indywidualnych podmiotów bezpośrednio lub pośrednio połączonych ze sobą w celu zapewnienia bezpieczeństwa innym podmiotom [40]. Na sieć bezpieczeństwa składają się podmioty, które bezpośrednio lub pośrednio realizują zadania na rzecz bezpieczeństwa. Najczęściej działania prowadzą się do wymiany informacji dotyczących kwestii bezpieczeństwa, kładąc nacisk na zasoby, które można zmobilizować, aby podjąć zidentyfikowane wyzwania. Ważnym zadaniem w zakresie zwiększania ilości i jakości dostępnych zasobów jest rozwój i utrzymanie tzw. partnerstw, które stanowią swoisty szkielet sieci. Przez partnerstwa należy rozumieć fizyczne interakcje między podmiotami w sprawach bezpieczeństwa, transfer zasobów materialnych i niematerialnych do

celów bezpieczeństwa oraz formalne role w obszarze bezpieczeństwa wynikające z obowiązujących rozwiązań prawnych i przyjętych ustaleń.

Nauka o bezpieczeństwie, tzw. securitologia [41], wywodzi się ze starożytnego Rzymu i języka łacińskiego, a w centrum jej zainteresowania pozostaje człowiek, jego potrzeby i wyznawane przez niego wartości [42]. Ten nurt naukowy kładzie główny nacisk na klimat i kulturę bezpieczeństwa, tj. zestaw elementarnych kanonów decydujących o sposobie postrzegania zagrożeń przez określoną społeczność w jej otoczeniu, a tym samym jej subiektywny odbiór poczucia bezpieczeństwa, gdyż zakłada, że „bezpieczeństwo podlega prawom ruchów systemów społecznych i jako takie powinno być ujmowane w sposób dynamiczny z zastosowaniem reguł dialektyki” [43]. W starożytnym Rzymie bezpieczeństwo było synonimem stabilności. W literaturze przedmiotu określane jest nierzadko „jako stan uzyskany w rezultacie odpowiednio zorganizowanej obrony i ochrony przed wszelkimi zagrożeniami militarnymi i pozamilitarnymi [44] (zewnątrznymi i wewnętrznymi) przy użyciu sił i środków pochodzących z różnych dziedzin działalności państwa” [45]. Bezpieczeństwo to szczególnie „pewność istnienia i przetrwania, posiadania oraz funkcjonowania i rozwoju podmiotu. Jest wynikiem braku zagrożeń i właściwej ich percepcji, powstaje też wskutek kreatywnej działalności danego podmiotu. Jest procesem społecznym zmiennym w czasie” [46]. Tradycyjnie zakłada się, że bezpieczeństwo ma charakter państwocentryczny, choć tej teorii przeciwstawiają się np. czystki etniczne wśród ludności bośniackiej w byłej Jugosławii, akty ludobójstwa dokonywane na Tutsi (Watussi) w Rwandzie czy eksterminacja ludności kurdyjskiej przez tyranię Saddama Husajna w Iraku [47]. W definicjach bezpieczeństwa konstruowane są jego gwarancje „twarde” (dotyczące sfery militarnej) oraz „miękkie” (odnoszące się do sfery pozamilitarnej). Szczególną teorią bezpieczeństwa jest idea human security uwzględniająca jednostkę ludzką. Niejako w opozycji do niej plasuje się koncepcja bezpieczeństwa wszechstronnego. W literaturze przedmiotu funkcjonuje również definicja bezpieczeństwa negatywnego „od”, a więc wolność od zagrożeń na rzecz elementarnych wartości [48], która egzekwowana jest przy użyciu siły militarnej – w tym przypadku to państwo, dysponujące monopolem prawnym w kwestii użycia siły, jest podmiotem bezpieczeństwa, a nie jednostka. Tak ujęte pojęcie bezpieczeństwa wiedzie ku hipersekurytyzacji, a w prostej linii do ograniczenia praw i wolności obywatelskich. Pojęcie bezpieczeństwa posiada charakter egzystencjalny i obejmuje „zaspokojenie potrzeb: istnienia,

przetrwania, pewności, stabilności, całości, tożsamości (identyczności), niezależności, ochrony poziomu i jakości życia” [49].

Hobbes przez bezpieczeństwo rozumie z kolei „nie samo zachowanie życia, lecz również wszelkie inne zadowolenia w życiu, jakie każdy człowiek może sobie zdobyć staraniem zgodnym z prawem” [50]. Dla J. Szmyda bezpieczeństwo jest z jednej strony określoną wartością społeczną, cywilizacyjną, kulturową, polityczną, ekonomiczną i ekologiczną [51], a z drugiej – wartością egzystencjonalną [52], moralną i duchową [53]. Jednocześnie jest to wartość fundamentalna, do której nie dąży się ze względu na nią samą, ale z uwagi na inne wartości, które ona zabezpiecza. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego [54] definiuje bezpieczeństwo jako stan, który daje poczucie pewności i gwarancję jego zachowania oraz szanse na doskonalenie. (Mini)słownik BBN

bezpieczeństwo traktuje natomiast jako „teorię i praktykę zapewniania możliwości przetrwania (egzystencji) i realizacji własnych interesów przez dany podmiot, w szczególności poprzez wykorzystywanie szans (okoliczności sprzyjających), podejmowanie wyzwań, redukcję ryzyka [55] oraz przeciwdziałanie (zapobieganie i przeciwstawianie się) wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla podmiotu i jego interesów” [56].

Jeśli spojrzymy na bezpieczeństwo jako przestrzeń, w której podmioty, ich role i instrumenty rozciągają się między dwiema płaszczyznami odniesienia: wiedzy (informacji) i władzy (rządzenia), uzyskamy bogaty, różnorodny, aczkolwiek niewolny od paradoksów i sprzeczności obraz zdarzeń i procesów angażujących rozlicznych aktorów, stosujących różne, często rozproszone zasoby i narzędzia dla wzmocnienia swego bezpieczeństwa w obliczu niepewności współczesnego świata [57].

Podsumowanie – autorska definicja bezpieczeństwa

W wyniku przeprowadzonej analizy semantycznej autor przyjął, że bezpieczeństwo to zespół okoliczności, w których się ktoś lub coś znajduje, w których coś się dzieje, niegroźących czymś, co jest niezgodne z normami społecznymi, lub czymś, co wynika z wystąpienia klęski żywiołowej lub postępu technologicznego; to postrzegalna zmysłowo forma czegoś, co jest niezagrażone czymś, co jest niezgodne z normami społecznymi, lub czymś, co wynika z wystąpienia klęski żywiołowej lub postępu technologicznego, to także brak uczucia niepokoju wywołanego trudną sytuacją lub przewidywaniem zaistnienia takiej sytuacji – co jednocześnie jest zgodne z rzeczywistością. Bezpieczeństwo to także składnik, od którego uzależnione jest bycie człowieka.

Mimo wielokrotnych prób zdefiniowania pojęcia „bezpieczeństwo” [58] nie udało się przyjąć

jednej powszechnej i akceptowalnej definicji owego pojęcia. Dodatkowo, jak wynika z przedstawionych definicji, często w sposób zasadniczy odbiegają one od siebie. Dlaczego zatem tak trudno jest zdefiniować bezpieczeństwo? Przyczyn jest wiele, jedne leżą w naturze zabiegu, jakim jest definicja [59], inne w zjawisku [60], jakim jest bezpieczeństwo [61]. Ktoś powie: jaki jest cel definiowania bezpieczeństwa, skoro każdy wie, co to jest. To jednak nieprawda, gdyż większość ludzi używa go wieloznacznie.

Przedstawione ogólne definicje bezpieczeństwa obejmują bezpieczeństwo wszelkiego rodzaju [62]; podobnie jak np. pojęcie „zwierzęta” obejmuje płazy i gady, ssaki i ptaki, tak też pojęcie bezpieczeństwa może obejmować bezpieczeństwo mniejsze i większe, wypływające z mniejszej lub większej liczby zagrożeń, etc. Bezpieczeństwo, podobnie jak inne bardzo ogólne pojęcia [63], bywa przy używaniu albo zawężane, albo rozszerzane, co powoduje różne jego warianty. Stąd też można dokonać wielu podziałów bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo ma charakter podmiotowy, dotyczy bowiem nie tylko jednostki, ale i grup społecznych, państw i systemów międzynarodowych oraz multilateralny (wielowymiarowy), stanowiąc wypadkową wielu czynników.

Bibliografia:

1. W. Kawka, Policja w ujęciu historycznym i współczesnym, Wilno 1939, s. 36–37.
2. B. Kogut, Reguły współdziałania PSP z wybranymi elementami systemu bezpieczeństwa państwa w warunkach wystąpienia zagrożeń biologicznych, [w] B. Wiśniewski, Racjonalizacja zarządzania jednolitymi formacjami umundurowanymi odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo wewnętrzne, Warszawa 2018, s.107-117.
3. B. Kogut, Doskonalenie reguł prowadzenia działań krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego po dokonaniu aktów terrorystycznych, [w] B. Wiśniewski, Racjonalizacja zarządzania..., s.132-134.
4. W. Kawka, Policja w ujęciu..., s. 16.
5. Szerzej: A.H. Maslow, Motywacja i osobowość, Rzym 1992.
6. R. Inglehart, The Silent Revolution: Changing Values and Political Systems among Western Publics, Princeton 1977.
7. U. Swadźba, Praca, religia, rodzina. Od wartości materialistycznych do postmaterialistycznych?, „Acta Universitatis Lodzianensis” 2014, nr 48, s. 54.
8. B. Bradford, J. Jackson, Współpraca z policją jako akt kontroli społecznej – troska o zaufanie i sąsiedztwo jako predyktory pomocy publicznej, „Nordic Police Research” 2016, nr 2 (3).
9. U. Swadźba, Praca, religia, rodzina..., s. 54.
10. Babiński, Paradygmaty systemu bezpieczeństwa publicznego Rzeczypospolitej Polskiej, Pułtusk 2019, s. 5.

11. Por. W. Kaczmarek, Ewolucja nauk wojskowych w ujęciu prognostycznym, [w:] *Od nauk wojskowych do nauk o bezpieczeństwie*, red. nauk. B. Wiśniewski, Szczytno 2014, s. 39–58; W. Kaczmarek, J. Wołęjszo, *Nauki o obronności*, [w:] *Obronność. Teoria i praktyka*, red. nauk. J. Wołęjszo, R. Jakubczak, Warszawa 2013, s. 28.
12. Por. A. Pieczywok, *Wybrane problemy z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa. Konteksty. Zagrożenia. Wyzwania*, Warszawa 2011, s. 13.
13. W wierzeniach Rzymian *securitas* było imieniem postaci uosabiającej bezpieczeństwo i ufność, od niej zależało bezpieczeństwo osobiste i Cesarstwa Rzymskiego (źródło: L. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa 2012, s. 49).
14. J. Piwowarski, *Nauki o bezpieczeństwie. Kultura bezpieczeństwa i redefinicja środowiska bezpieczeństwa*. Wydanie drugie, Warszawa 2020, s. 24.
15. *Słownik języka polskiego*, PWN, t. 1, Warszawa 1995, s. 139.
16. Zob. W. Fehler, *Zagrożenie – kluczowa kategoria teorii bezpieczeństwa*, [w:] *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, red. K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszek, Bielsko-Biała 2007, s. 34.
17. Por. K. Liedel, *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie terrorystycznych i innych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego*, Toruń 2005, s. 8.
18. Szerzej: W. Zubrzycki, *Poznawcze aspekty zagrożeń*, [w:] *Bezpieczeństwo. Teoria – Badania – Praktyka*, red. nauk. A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, Józefów 2017, s. 25–34.
19. Por. A. Czupryński, *Bezpieczeństwo w ujęciu teoretycznym*, [w:] *Bezpieczeństwo...*, s. 16.
20. J. Kunikowski; *Słownik terminów z zakresu wiedzy i edukacji dla bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka i zbiorowości społecznych*, red. W.J. Maliszewski, Bydgoszcz 2005, s. 169.
21. N. Sillami, *Słownik psychologii*, przeł. K. Jarosz, Katowice 1994, s. 210.
22. A.S. Reber, E.S. Reber, *Słownik psychologii...*, s. 535.
23. Szerzej: B. Malinowski, *Wolność i cywilizacja oraz studia z pogranicza antropologii społecznej, ideologii i polityki społecznej*, przeł. J. Mucha i J. Obrębski, Warszawa 2001, s. 42 i 454.
24. T. Parsons; *System społeczny*, Kraków 2009, s. 200.
25. Por. J. Kaczmarek, *Współczesne bezpieczeństwo*, Warszawa 2008, s. 136.
26. Szerzej: L. Johnston, C. Shearing, *Zarządzanie bezpieczeństwem: poszukiwania w policji i wymiarze sprawiedliwości*, Nowy Jork 2003.
27. „Nie jest szczęśliwym, kto nie ma się za szczęśliwego” (Seneca, *Epistolae morales ad Lucilium*, list 9).
28. „Szczęśliwy jest, kto kontent ze swojego szczęścia”.
29. „Ten jest szczęśliwy, kto nie wie, że nim jest”.
30. Przymieszka – to, co jest dodane do czegoś w niewielkiej ilości jako składnik (źródło: <https://sjp.pwn.pl/sjp/przymieszka;2512273.html> (dostęp: 09.03.2021 r.)).
31. „Przez szczęśliwych rozumiem tych, co używają wszelkiego dobra bez przymieszki zła”.
32. „Można doznawać szczęścia, nie będąc szczęśliwym”.
33. Bezpieczeństwo jako stan, który zaspokaja określone potrzeby człowieka, grupy społecznej czy społeczeństwa, jest ujmowane w ramach tzw. definicji podmiotowo-wyliczających (źródło: M. Cieślarczyk, *Spółczesna i społeczność na przełomie wieków, od bezpieczeństwa kultury do kultury bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo zewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej*, red. T. Jemioła, K. Malak, Warszawa 2002, s. 31.
34. Por. P. Lubiewski, A. Dróżdż, *Zagrożenie – rozważania na gruncie teorii*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2020, nr 34(1), s. 78.
35. R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsior, W. Jakubczak, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, Warszawa 2008, s. 8, cyt. Za: *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, red. J. Stańczyk, Warszawa 1996, s. 17.
36. Por. D. Frei, *Sicherheit. Grundfragen der Weltpolitik*, Stuttgart 1977, s. 17–21.
37. S. Koziej, *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na początku XX wieku*, Toruń 2008, s. 7–8.
38. W. Tatarkiewicz, *O szczęściu*. Wydanie piąte, przejrzone i poprawione, Warszawa 1962, s. 44.
39. Tamże.
40. B. Dupont, *Bezpieczeństwo w dobie sieci*, „Policing and Society” 2004, nr 14 (1), s. 76–91.
41. Szerzej: L. Korzeniowski, *Sekuritologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, Kraków 2008.
42. L. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa 2012, s. 51.
43. A. Wawrzusiszyn, *Wybrane problemy transgranicznego bezpieczeństwa Europy*, Warszawa 2012, s. 25.
44. Zob. M. Wrzosek, *Innowacje – wyzwania dla bezpieczeństwa*, [w:] *Horyzonty współczesnego zarządzania*, red. nauk. M. Żemigala, Warszawa 2016, s. 142–166.
45. *Kluczowe determinanty bezpieczeństwa Polski na początku XXI w.*, red. S. Wojciechowski, A. Wejksznar, Warszawa 2013, s. 11–12.
46. Tamże, s. 18.

47. J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Warszawa 2012, s. 26–27.
48. Tamże, s. 27.
49. Kluczowe determinanty bezpieczeństwa Polski..., s. 137–138; Por. R. Zięba, *Teoria ogólna bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2006, s. 936–939.
50. T. Hobbes, *Lewiatan...*, s. 419.
51. Por. J. Wolanin, *Zarys teorii bezpieczeństwa obywateli. Ochrona ludności na czas pokoju*, Warszawa 2005, s. 35.
52. Stanowi „wartość o charakterze egzystencjalnym i lokuje się wśród dziesięciu podstawowych wartości uniwersalnych, obok wolności, tolerancji, sprawiedliwości, godności, pracy, piękna, solidarności, prawdy i miłości. Jest to wartość oczekiwana, a zarazem deficytowa, do której należy nieustannie podążać i jej strzec” (źródło: S. Jarmoszko, C. Kalita, J. Maciejewski, *Nauki społeczne wobec problemu bezpieczeństwa (wybrane zagadnienia)*, Siedlce 2016, s. 42).
53. Zob. J. Szmyd, *Bezpieczeństwo jako wartość. Refleksja aksjologiczna i etyczna*, [w:] *Zarządzanie bezpieczeństwem*, red. P. Tyrała, Kraków 2000, s. 47; J. Szmyd, *Poczucie bezpieczeństwa jako wartość społeczna, etyczna i egzystencjonalna. Rozważania podstawowe*, „Państwo i Społeczeństwo” 2014, nr 2(XIV), s. 12.
54. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002, s. 13 (zob. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, red. nauk. J. Pawłowski, B. Zdrodowski, M. Kulickowski, Toruń 2020).
55. Szerzej: A. Glen, *Pojmowanie wyzwań, zagrożeń i ryzyka w bezpieczeństwie państwa*, „*Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza*” 2018, Nr 49, s. 119.
56. www.bbn.gov.pl/pl/bezpieczenstwonarodowe/minislownik-bbn-propozy/6035,MINISLOWNIK-BBN-Propozycje-nowych-terminow-z-dziedziny-bezpieczenstwa.html (dostęp: 23.11.2021 r.). Por. W. Pokruszyński, *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, Kraków 2010, s. 11.
57. P. Bajor, A. Gruszczak, *Między wiedzą a władzą – o związkach między informacją, wiedzą a bezpieczeństwem*, [w:] *Między wiedzą a władzą: Bezpieczeństwo w erze informacji*, red. P. Bajor, A. Gruszczak, Kraków 2019, s. 11.
58. Zob. B. Wiśniewski, *National security governance system – a few remarks and reservations*, “*Security Forum*” 2022, Vol. 5, No. 1, s. 52-53.
59. Zob. A. Czupryński, R. Ratushnyi, *Polish and Ukrainian perception of security sciences (Part I)*, “*Security Forum*” 2022, Vol. 5, No. 1, s. 37-48.
60. A. Czupryński, R. Ratushnyi, *Polish and Ukrainian perception of security sciences (Part II)*, “*Security Forum*” 2022, Vol. 6, No. 2, s. s. 39-50.
61. Zob. B. Wiśniewski, *Fundamentals problems of security research in the context of forecasts and foresight Part II: Organisation and errors*, “*Security Forum*” 2021, Vol. 5, No. 2, s. 29-35.
62. Zob. C. Rutkowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie z elementami naukoznawstwa*, Warszawa 2018, s. 108–151.
63. Zob. P. Lubiewski, W. Ratushnyi, *Organised crime – a theoretical study*, “*Security Forum*” 2022, Vol. 6, No. 2, s. 12-13.

© Robert Socha, 2023.

Оглядова.

Надійшла до редакції 17.03.2023.

Прийнято до публікації 18.05.2023.